

AZ EGYHÁZ JOGI HELYZETE ÉS SZEREPE A NEVELÉSBEN

Az örök eszméket, a változatlan és részleges ismeretet és történést irányító és értékelő igazságokat, az emberi értelem nem érintheti közvetlenül. Az érzéki valóságból kiinduló és erre támaszkodó elvonás révén jelennek meg előtte.¹ Ha birtokukba jutott, könnyen eligazodik az élet problémái és feladatai között. Mindent ezek világosságában ítél meg és értékkel, mivel bennük kell világnézetének vezércsillagait, felépítésének alapját és pilléreit tisztelnie. A dinamiának, a gyakorlati életnek ilyen vezéreszméjét az örök törvényben, a lex aeternában találjuk meg. Szent Tamás ebben látja azt a legáltalánosabb, mindent felölelő elgondolást, amely a teremtménynek összes mozgalmasságát, dinamiáját irányítja, ennek eszmei foglalatát és legvégső okát, mintáját képviseli.² A teremtmény minden megmozdulása, akár mechanikus, akár vitális legyen az, csak akkor illeszkedik be a világrendbe, főképen az erkölcsibe, ha ennek a lemintázását képviseli. Mindennek, aminek szabály, vagy törvényszerű jellege van, részesednie kell az örök törvény meghatározó erejében. Benne kell látunk a világkormányzás irányító elvét, a Gondviselés bölcsességét, amelynek semmi sem állhat ellent: ha valamiként kivonja magát ennek az irányításából, más úton, vagy formában vissza kell oda térnie, viselve a világkormányzás súlyos erejét és büntetését.³

Az örök törvény ismeretére a természet törvényeiből kialakuló elvonás révén jutunk el legközelebb. Általános irányító ereje ezekben nyilatkozik meg parancsoló formában, mint részleges egyoldali lekötöttség, amelyhez a teremtett világnak igazodnia kell. A természeti törvény, mint jog, az értelemmel és szabadakarattal rendelkező teremtményben jelenik meg. Irányítása lényegileg egyoldali parancsban vagy tilalomban mutatkozik, de másrészt, mint általános elv, arra is alkalmas, hogy további részleges következtetések levonását is irányítsa és értékelje. Hatóereje kiterjed minden konkrét szabályra és törvényre, úgyhogy az emberi élet minden megmozdulásának ehhez kell alkalmazkodnia, hogy az örök törvény védelme alatt maradhasson és így a Gondviselés áldását élvezhesse. Ha a konkrét, pozitív törvény a természetjogra nem vezethető vissza, vagy ezzel ellenkezik, értéktelen, az emberi élet irányítására alkalmatlan.⁴ Az örök törvény részleges, konkrét rendelkezésben vagy parancsban, a pozitív isteni és emberi törvényben jelentkezik a természetjog utasítása szerint.⁵ Ha tehát azt akarjuk meghatározni, hogy kinek és mennyi joga van a neveléshez, akkor elsősorban a természetjogot kell megkérdeznünk.

A természetjog egészen határozott félreismerhetetlenül egyoldali irányítást ad ebben a kérdésben. A gyermek elidegeníthetetlen tulajdona szüleinek. Ezeknek tehát az erkölcsiség keretein belül kizárólagos, minden földi hatalmat megelőző, ettől független rendelkezési joguk van gyermekeikről. Senkinek sem felelősek ebben az irányban. Egyedül Isten kérdezheti meg őket, de viszont meg is kívánja, hogy gyermekeiket elsősorban Neki neveljék. Tőle származnak lelkük szerint. Csak a természet törvényeitől megkívánt anyag vezetendő vissza a szülőkre, amelynek az alakító tényezője (forma) a halhatatlan, Isten

¹ V. ö. a szerző Örök eszmék és eszmei magvak c. művét Budapest 1944. 82. old.

² „Ratio divinae sapientiae, secundum quod est directiva omnium actuum et motionum,„ I—II. 93. 1.

³ Quod recedere videtur a divina voluntate secundum unum ordinem, relabitur in ipsam secundum alium; sicut peccator, qui in quantum est in se, recedit a divina voluntate peccando, incidit in ordinem divinae voluntatis, dum per eius iustitiam punitur. I. 19. 6.

⁴ Erről bővebben ír a szerző A természetjog rendező szerepe c. értekezésében. Budapest 1941.

⁵ U. o. 12. old.

teremtő tevékenységéből származó lélek. Kettős szempontból tehát Istené a gyermek. Neki nevelendő elsősorban. A természet alkotóereje a nemzés révén az Istentől származó eszmei magvak⁶ által működik. Minden az Ové, aki ezeket csak kölcsönözte a másodrangú teremtett okoknak. A halhatatlan lélek révén pedig saját képmását nyomta a nemzés által előkészített anyagra. Így a született gyermek teste szerint hasonlít szüeleire, velük teljesen egységű, lelke szerint azonban Isten nemzetségéből való.⁷ Minden dologra pedig a legkiemelkedőbb sajátsága nyomja rá a bélyeget. Ezért a gyermek elsősorban Isten tulajdona, a szülők csak mint megbízottak rendelkezhetnek rajta. Vissza kell adniuk Istennek azt, amit Tőle kaptak. A szülőknek tehát féltékenyen őrködniük kell a rájuk bízott kincsen, és semmiképpen sem szabad azt átadni másnak, vagy éppen olyan környezetbe bocsátani, amely azt Isten tulajdona vagy uralma alól kivonná.

A szülők természetjogát a nevelés szempontjából így fogalmazhatjuk: minden pozitív intézkedést megelőző és ettől független felhatalmazásuk van gyermekük nevelésére. Ezt földi hatalom nem veheti el, hanem csak segítheti őket joguk gyakorlásában, ennek megkönnyítésében. Mivel pedig a természetjog azt írja elő, hogy Istennek neveljék gyermeküket, az Ő vonzókörében tartásuk meg, ezért sem nekik, sem pedig támogatóiknak nem szabad olyan miliőt alkotniuk, amely ezt az Istennek való nevelést gyöngíti, vagy éppen lehetetlenné teszi.

A gyermekre igényt tartó tényezőket Szent Tamás így írja le: principium producens in esse gubernans.⁸ Mindaz, aminek vagy akinek része van a gyermek létrehozásában, arányos részt kérhet nevelésében is. Az idézett cikkelyekben azt mondja, hogy első hely illeti meg Istent, utána a szülőket és a hazát.⁹ Szent Tamás itt a felsorolt tényezők alárendeltségét hangsúlyozza, amivel kifejezi, hogy Istentől független teremtett létrehozó és nevelő ok el nem ismerhető. Ezt kell állítanunk az államról is, amelyben a szülők, a nemzet, a haza beteljesülnek, illetve a teljes értékű társadalmi alakulat áldásaiban részesülnek. Ha az állam a természetjog keretein belül akarja játszani létrehozó és nevelő szerepét, el kell ismernie, hogy Istentől származik, hogy Tőle kapja megbízatását¹⁰ Ennek megfelelően be kell lépnie ama tényezők sorába, amelyeknek természetjogi kötelessége az embereket végső célbeállítottságban Istennek nevelni. Végelemzésben, mondjuk, mert közelebbi céljai az időleges boldogulás megszerzése felé irányítják. Erre kell alattvalóit beállítani és nevelni. A jóindulatú közömbösséget minden körülmények között meg kell őriznie és úgy kell nevelői és kormányzói működését rendeznie, hogy ezzel az Isten felé vezető utat a polgárok elől el ne zárja.

A természetjogon fölépült állam köteles a nevelésre hivatott tényezőket a) anyagi támogatással segíteni, hogy feladatukat elvégezhessek, b) a szellemi javak tekintetében pedig semmiféle olyan áramlatot nem szabad megtűrnie, amely a nevelés természetjogi beállítottságát bármiképpen zavarná vagy lehetetlenné tenné. Ennek a további fejtegetése most nem feladatunk. Csak a természetjog legfelsőbb, legáltalánosabb parancsára akarunk rámutatni, amely szigorúan kötelezi az államot, ha az örök törvény védelmére számít. Ebben az esetben ellenkezés vagy éppen ellenségeskedés a nevelés egyes tényezői között nem lehetséges.

Az állam azonban gyakran egyenesen szakít a természetjoggal és kivonja magát az örök törvény hatásköréből. Hogy nem ismer maga fölött belterületi felsőbbiséget, lényegéből folyik. Teljesértékű, önálló társadalmi alakulás. Így nem tűrhet meg föléje rendelt földi hatalmat.¹¹ Transzcendens viszonylatban azonban ezt nem teheti. Az állam épp oly ingatag, aktusból és potenciából,

⁶ V. ö. a szerző művét Örök eszmék és eszmei magvak.

⁷ Ap. csel. 17, 28.

⁸ II—II. 101, 1.

⁹ L. bővebben a szerző A haza és hazaszeretet bölcselleti alapjai c. értekezését. Budapest 1922.

¹⁰ A. mikéntől I. Örök Eszmék 273 skk. old.

¹¹ U. o. 284 skk. old.

tökéletes és tökéletlenségi elemekből összetett alakulat, mint minden teremtett dolog. Ez rendeli alá a természet Urának. S ha ezt tudatosan nem vallja, hanem a legelsőnek, függetlennek és minden jog forrásának tekinti magát, akkor úgy az általános elvekben, mint pedig a részleges törvényekben és parancsokban ellenkezik a természetjoggal és az örök törvénnyel. Ebből következik, hogy közte és a nevelés többi tényezői között az összeütkezés elkerülhetetlen. Az ilyen állam teljesen magáénak tekinti a polgárt, más célt, mint a tisztán állami érvényesülést nem ismer, polgárait kizárólag, sokszor holt eszközként ennek szolgálatába állítja. A polgárokat azonban áthatja személyi méltóságuk, önrendelkezésük és a magasabb transzcendens törvények kötelező erejének tudata. Innen az ellenállás az állami mindenhatóság elméletével szemben, ezért védi a polgár jogait, amelyeket az államtól függetlenül adott neki a természet Ura, s amelyeket elidegeníthetetlenül magával hozott, mikor az államba belépett.¹² Ennek az antinómiának megoldására irányuló törekvés mindig sok nyugtalanlás és rendbontás oka volt.

De nézzük a felsorolt nevelő tényezők igényeit egyenként. Isten az emberiség nevelését és irányítását a kinyilatkoztatás által végzi el. Ami öröktől fogva elrejtett és csakis Istenben létező valóság, az időben jelenik meg, mint külsőleg, kifelé is megnyilvánuló lét vagy igazság. Istennek ezt a működését mondjuk kinyilatkoztatásnak (revelatio activa). Ennek a legelső felcsillanása a most létező világegyetem teremtése. Benne valósulnak meg Isten amaz eszméi, amelyeket bölcsesége szerint kifelé láthatólag közölni szándékolt. Az érzékelhető világ adatai által világosítja fel az emberi értelmet. Nehéz oktató eszköz, ez az emberi értelem gyöngé fénye következtében. „Néztem azt a vesződéséget, amelyet Isten az emberek fiainak adott, hogy azzal bajlódjanak. Mindent úgy alkotott, hogy helyes legyen a maga idejében: a jövőt is beléjük helyezte; csakhogy az ember nem tudja kifürkészni Isten művét, melyet teszen kezdetől fogva mindvégig.”¹³ Ennek az oktatásnak lemásolása történik a természetes rendben, a tudományokban. A legfőbb tekintélyt¹⁴ itt az érzéki világból eivont létfogalom és a belőle kialakított észelvek képviselik, az anyagot pedig a világnézet és ismeretösszegezés kialakításához az érzéki világ szolgáltatja. Ez Isten természetünkhöz idomított oktatása és nevelése.

De ezzel nem merült ki Isten kinyilatkoztató szándéka. Kiemelte az embert a tiszta természet keretéből, a sajátos isteni lét és élet részesévé tette. Ennek a célkitűzésnek megfelelően újabb oktatói és nevelési eszközöket közölt az emberekkel. Ezt az isteni működést mondjuk természetfölötti kinyilatkoztatásnak, a közölt igazságok összégét pedig természetfölötti ismeretrendnek. Ezzel fejezte be a jelenlegi világrendben nevelő és oktató szerepét. Több mondanivalója nincs. Minden más közlést a hit jutalmául ígért meg az örök boldogságban.

A természetfölötti oktatási és nevelési eszközök megértését azonban hiába várjuk az észelvektől. Nem foglaltatnak hatóerejükben. Ezért fényükben értékükről nem is ítélezhetünk. Az észelvek tehát a kinyilatkoztatás területén nem tekintélyek, még kevésbé legfőbb tekintélyek. Természetfölötti képesség kell felfogásukhoz és megértésükhöz. Ezt mondjuk hitnek, amelynek fényében föltétlen biztossággal és meggyőződéssel vallhatjuk a kinyilatkoztalt igazságokat. De az üdvösség jelenlegi rendjében Isten és Krisztus pozitív rendelkezése alapján a hit hallomásból származik.¹⁵ Arról, hogy mit kelljen hinnünk, a tanításból, oktatásból, amint Szent Pál mondja, Krisztus igéjének az előadásából értesülünk.¹⁶ Egy új tanító és nevelő szerv jelenik meg előttünk, amely a hitigazságokban oktat ki bennünket és Istennek ama törvényeit és intézkedéseit tárja elénk, amelyek az üdvösség útján kísérnek és vezetnek

¹² V. ö. A természetjog rendező szerepe 22 skk old.

¹³ Préd. 3, 10—11.

¹⁴ Az észelveket a skolasztikus bölcslet «auctoritates méltóságok» (olignitates), legfőbb ismeretértékeknek «axiomata» néven emlegeti.

¹⁵ V. ö. a szerző Hitvédelmi tanulmányok c. művét 119. skk. old.

¹⁶ Róm. 10. 17.

bennünket. Ez a szerv az Egyház, amelynek az a sajátos megbízatása, hogy a kinyilatkoztatott igazságok tárházát abban a tisztaságban őrizze meg, amelyben azokat Isten a Szentírás és a hagyományok adataiban lerakta. Mivel az üdvösség ügye, éppen örök voltánál fogva minden mást messze felülmúl, azért ezt a tanítószervet nem lehet a többi mellé rendelni. Fölöttük áll, kiegészíti hiányaikat, pozitíve pedig azokat az igazságokat adja elő, amelyeknek még homályos ismerete is Arisztotelesz szerint többet ér és több fényt ömleszt az emberi lélekre, mint az alsóbbrendű dolgok egészen világos ismerete. Az Egyház a legmagasabb tanító fórum, mivel az Istentől szándékolt nevelő igazságok előterjesztésének szerve. Tekintélyét nem a természet ismereteszközeiből meríti, nem is magából származtatja, nem saját tekintélye alapján teszi meg magát tanítószervnek, hanem mindezt kizárólag Isten megbízásából meríti, egyedül az ő tekintélyének erejében tanít és szól az emberekhez. Így beszélünk az Egyháznak nemcsak transzcendens, hanem természetfölötti nevelési jogáról és szerepéről is. A főtebb felsorolt nevelési tényezőket nem kell tehát az Egyházzal kiegészíteni: az Egyház Istennek tanítását és oktatását közlő szerv, tehát azonos Isten nevelő működésének megnyilvánulásával.

Az Egyház leírt oktatójogát kizárólagosan a kinyilatkoztatásból meríti és igazolja. Megbízatása semmiféleképpen sem származik földi hatalom engedelménélől. Gyakorlásában teljesen független minden emberi engedélytől és korlátozástól. Nincs a földön olyan hely vagy birodalom, amelyen Istentől rábízott feladatát nem gyakorolhatná, vagy ahol ezt eltilthatnák.¹⁷ Maga az Isten Fia, Jézus Krisztus adta ki a parancsot: „Menjetek tehát és tanítsatok minden népet, megkeresztelvé őket az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevében; tanítván őket megtartani mind, amiket parancsoltam nektek. És ime, én veletek vagyok mindennap a világ végezetéig”.¹⁸ Az Egyház tehát nemcsak önmagát, hanem az Isten Fiát tagadná meg és becsmérélné, ha nevelői jogáról lemondana, vagy annak korlátozását megtűrné.

Szent Máté idézett helye arra is figyelmeztett bennünket, hogy az Egyház létrehozó tényezőnek is tekintendő. A szülők, a haza és ennek teljesértékű megvalósítója, az állam, a gyermeket testi adottságai szerint hozzák létre. Nélkülük nem születhetnek és nem fejlődhetnek ki az emberhez méltó élet tökéletességére. Ez az Ádám-tól való származás általános törvénye és követelménye. A második Ádám, Jézus Krisztus a lélek szerinti újjászületés kiinduló pontja és tényleges megvalósítója. „Bizony, bizony, mondom neked, így szólt Krisztus Nikodémushoz, ha valaki újra nem születik vízből és Szentlélekből, nem mehet be az Isten országába. Ami a testből született, test az; és ami a Lélekből született, lélek az”.¹⁹ Ez az újjászületés történik a keresztségben és a keresztség által. Használatát és kiszolgáltatását pedig Krisztus az Egyházra bízta. Krisztus nevében és megbízásából mossa le a bűnös Ádám ivadékainak testét, a víz pedig a kimondott ígék révén a kereszten megszerzett, benne fölhalmozott erőnek az eszközüvé válik, lemossa a lelket: az ember lelke szerint újjászületik, Krisztus családjába kapcsolódik, Isten fogadott gyermekévé és Krisztus misztikus testének tagjává válik. Az újjászületetteket Krisztus Egyházára bízta. Szent, Istentől szentesített joga és szigorú kötelessége, hogy gondozza őket és megtartsa abban az új, természetfölötti közösségben, amelybe a keresztség révén nemcsak bekapcsolódtak, hanem bele is születtek. A létrehozás, az újjászületés szempontjából is megdönthetetlen igazság tehát, hogy az Egyháznak nemcsak joga van a nevelésre és oktatásra, hanem ebben tényleges szerepet is kell játszania. Ha a gyermek szülei tulajdona, és ezzel testi és lelki ápolása rájuk van bízva, akkor ugyanezt magasabb szempontból és értelemben kell

¹⁷ Ezt fejezi ki a tétel: *Ecclesia est societas ubique legalis*, tehát természeténél fogva mindenütt „hevett” „elismert” és „elismerendő” alakulat, mivel a minden társadalmi alakulat legfőbb engedélyezője, Isten, adta neki a megbízást.

¹⁸ Máté 28, 19–20.

¹⁹ Ján. 3, 5–6.

állítanunk az Egyházzól. A megváltottak, tehát Ádám összes leszármazottjai, a kereszthalál révén Krisztus tulajdonába mentek át. Ő az emberi nem megkegyelmezésének, általános, mindent felölelő elve és forrása. A megváltás kegyelmében mindenki részesülhet. A tényleges részesedés a keresztséghez van kötve. Általa válik az ember Krisztus kegyelmeinek birtokosává és megjelölt tulajdonává. Ennek a megvalósítását Krisztus az Egyházra bízta. Ezért mondjuk az Egyházat „anyánk”-nak, Krisztus birtoka őrzőjének, és ezért várjuk el tőle, hogy tanítson és irányítson bennünket. A Krisztustól megváltott emberiség csak az Egyháztól várhat biztos utasítást üdvössége ügyében, mivel más ilyen megbízatású szervet a kinyilatkoztatás nem ismer. Ezért tekint fel hozzá bizalommal, hallja tisztelettel szavát és nemcsak elvárja, hanem meg is követeli, hogy oktatói, nevelői feladatának megfeleljen. Innen van, hogy a hívő lélek nemcsak benső meggyőződésében, hanem külső fellépésében is Egyháza mellé áll, védelmezi, ha ennek gyakorlásában akadályozzák.

Hogy az Egyház tanítói feladatának megfelelhessen, jegyese és megbírója a hit és erkölcs ügyeiben csalatkozhatatlansággal ruházta fel. Csakis így bizhat benne az üdvösségre vezetendő hívők serege. Nem emberi kiválóság vagy megszerzett adomány ez, hanem az Egyházban működő Szentlélek fényének a felcsillanása. E nélkül az Egyház már régen elbukott, vagy az emberiség hullámozó véleményei között oda süllyedt volna, ahová már annyi más intézmény. Így azonban megmaradt és a világ végezetéig megmarad kőszálnak, amelyről Alapítója mondta: „Aki erre a kőre esik, összezúzódik, akire pedig ráesik, szétmorzsolja azt”.²⁰ A Szentlélek erejében és segítségében, amelyet Krisztus a leghatározottabban megígért, bizik az Egyház, mikor a hit és erkölcs dolgaiban ellentmondást nem tűró határozottsággal nyilatkozik. Krisztus ígérete biztosítja, hogy nem a maga, nem is ember alátámasztotta igazságokat mond ki, hanem olyanokat, amelyekért maga Isten szavatol. Ebben biznak a hívők is, mikor főpásztoraik szavát hallják és elfogadják. A kinyilatkoztatás biztosítja őket, hogy a Szentlélek helyezte őket püspöki méltóságukba, hogy kormányozzák az Istennek Egyházát, melyet „tulajdon vérén szerzett”.²¹

Az Egyház tanítói feladata azonban nem korlátozódik kizárólag a hit és erkölcs egyenesen kinyilatkoztatott tételeinek az előadására és meghatározására. Ezek a tanítói megbízás legfőbb, elsőrangú tárgyai. Ezek azonban igen könnyen elhomályosulhatnak a környezet (ambiens) révén. Amíg a hittitkok nem, vagy csak mellékesen függenek össze a tudományok adataival, az Egyház beavatkozása vagy felügyelete nemcsak tárgyaltan, hanem meg sincs alapozva. A kinyilatkoztatás nem közvetít tudományos adatokat, következésképp az Egyháznak sincs megbízatása ezek megerősítésére vagy közlésére. Ha azonban a tudományok adatai szorosan összefüggenek a kinyilatkoztatott igazságokkal, úgyhogy ezek az előbbieket vagy megvilágítják, vagy elhomályosítják, akkor az Egyháznak őrködni és ítélnie kell, hogy hívei tisztán lássanak. Ebből következik az Egyház joga és szerepe olyan nevelő szervek ellenőrzésében, amelyek egyébként tőle függetlenek. Ilyen esetekben szólal föl az Egyház tiltakozólag olyan tanok ellen, amelyek híveinek hitét veszélyeztetik vagy Istentől eltávolítják.

A tanítás az idők folyamán különbözőképpen történt. Legelemibb formában a család és a családi hagyományok körében folyik le. Itt sokat megtanulhat a gyermek, ami életfenntartásához szükséges. Az Egyháznak föltétlen joga van ahhoz, hogy a családi nevelésre felügyeljen, az Istenre való beállítottságot hangsúlyozza, hiányait kiegészítse. Ez a mindennapi lelkipásztorkodás keretében játszódik le. Ezért határozza meg a Cod. Jur. Canonici 1113. kánonja, hogy a szülőknek legsúlyosabb kötelessége, hogy gyermekük vallási, erkölcsi, testi és polgári neveléséről tehetségük szerint gondoskódjanak és időleges javaikat is biztosítsák. Hasonló súlyos kötelezettségről szólnak az 1329. és

²⁰ Máté 21, 44.

²¹ Ap. Csel. 20—28.

következő kánonok, amelyek a lelkipásztorok teendőit írják elő és szabályozzák. Az Egyház tanítói megbízatásának teljes tudatában itt nem ismer semmiféle korlátozást vagy közvetítést. Parancsolólag megkívánja, hogy hívei, gyermekek és felnőttek egyaránt megfelelő oktatást nyerjenek, és pedig olyan személyektől, akiknek erre külön megbízást ad, miután tudásukról és hívő érzületükről meggyőződött. Krisztus iránti szeretetből nem tűrheti meg, hogy közömbös vagy laikus erkölcsstanra oktassák és így Krisztus benső, természetfölötti életétől eltávolítsák őket. Ezért nemcsak a szülőket, hanem ezek urait és felsőbbségét is emlékezteti arra a kötelezettségre, hogy ezt a vallásos nevelést anyagi eszközökkel is előmozdítsák és támogassák.

Az Egyháznál a létrehozó szerepet egészen kiemelkedő értelemben állítjuk, mivel azt új, magasabb rendben valósítja meg. Ennek megfelelően nevelő feladata is magasabbrangú, nemcsak felöleli és kiegészíti, hanem egészen a természetfölötti cél szolgálatába állítja az oktatás minden fajtáját. Külön le kell ezt szögeznünk, hogy mind az Egyház jogi helyzetét, mind pedig föllépésének súlyát értékelni tudjuk. Nemcsak a házi nevelésre vonatkozik az Egyház föllépése és ennek hangsúlyozása, hanem a nyilvánosra is, ami az iskolában történik. Mindezekben nem követelőződésként, hanem isteni jogának érvényesítése végett emeli föl szavát az Egyház, mivel másként a Krisztustól kapott megbízatásnak nem tud megfelelni. Szent Pál mondotta magáról: „Jaj nekem, ha nem hirdetem az evangéliumot.”²² Ugyanez az érzület tölti el az Egyházat, mikor híveit minden korban és állapotban szemmel tartja, és oktatásukra a legalsótól a legfelsőbb fokig igényt tart. Az igehirdetés nem szorítkozik a tiszta hitigazságok előadására, hanem felöleli azok környékét, illetőleg ennek a tisztántartását is. Ezeknek a helyes, igazságszerinti tanítása a hitvédelem legegységibb követelménye, de egyúttal legsajátosabb feladata is. Szent Tamás ezt így fejezi ki: „A hívőnek látnia kell, hogy azok miatt, amiket a hitigazság környezete (az emberi tudományok) ellenvetés vagy összhang-hiányként felmutat, nem szükséges, de nem is szabad a hitben meginni”. Jól tudjuk, hogy rosszindulatból, vagy felületességből, sokszor pedig ingatag feltevésnek határozott igazság gyanánt való előadása folytán, milyen-nagy örvény keletkezik a hit és a tudomány között. A tudomány szabadságát úgy értelmezik, hogy tetszés szerint lehessen előadni mindent, amit az idők áradata magával sodor és felszínre vet. Az Egyház sohasem korlátozta a tudományos kutatást, ezt mindig pártolta és dicsérte mindaddig, amíg az igazság keretein belül mozgott.²³ De ha ezeket a határokat átlépte, a könnyelműség, vagy az újságvágy irányította, felszólalt és óva intette híveit, hogy félre ne vezesse őket a hiú filozófia, vagy pedig a hamis bizonyítás. Szent Pál lelkülete vezeti ebben, aki egészen ilyen természetű intelmet intézett az újkeresztényekhez.²⁴ Nem hatalmi törekvés, hanem hitvédelmi feladatának teljesítése ösztönzi tehát arra, hogy híveit az igazság keretei között megtartsa, annak tartalmi és alakító erejére figyelmeztesse. Ezzel akarja a hívők lelkeségének a megosztását megakadályozni. Az Avernoizmusban lépett fel igen veszedelmes formában a lelki megkettőzöttséget hirdető duplex veritas: egyazon ember lelkében egyszerre élhet ugyanazon tárgyra vonatkozó kettős meggyőződés: mint tudós állíthat valamit, amit mint hívő hamisnak vall, vagy megfordítva is. Azóta még veszedelmesebb formában lépett föl ez a tévedés, úgy filozófiai, mint pedig hamis beállítottságú teológiai követelmény gyanánt. Az utóbbit főleg a modernizmusnak nevezett irány képviselte. Nagy tehát a csábítás, hogy a hívők beleéljék magukat ebbe és félemberként járják földi útjukat. Hogy az ilyen antinómiával a hit nemcsak veszélybe jut, hanem előbb-utóbb elsatnyul, elveszti vezető szerepét, a tapasztalat mutatja. A tudásnál az akaratnak jut a döntő szerep. A hit azonban az akarat hozzájárulása nélkül nem lehetséges. Ha tehát a hívőt nem segíti

²² I. Kor. 9, 16.

²³ Denz. 1799.

²⁴ Kol. 2, 8.

a környezet belátása, illetőleg a két rend közötti összhang világos felfogása, akkor az akarat könnyen ingadozóvá válik, megtagadja a hit elfogadásához szükséges hozzájárulást — a hívő hitetlenné válik.

Mindebből megértjük, hogy az Egyház Istentől eredő tanítói megbízatását igen szigorúan körülírt szándékolású értelemben veszi. A hívők mindenoldali oktatása és hitüknek megvédése ennek a szándékolásnak a tárgya. Ezért terjeszti ki oktatási működését mindenre, ami a hitet erősítheti, vagy veszélyezteti. Megbízataása időfeletti. Ereje nincs korlátozva. Jézus Krisztus ugyanaz tegnap és ma és mindörökké.²⁵ Így az Egyház is, Krisztus művének folytatója és megvalósítója. Hatalma és megbízataása változatlan önmagában, de változik az idők követelményeihez való alkalmazkodás szerint. Mikor más iskolák nem voltak, az Egyház gondoskodott az akkoriban megkövetelt képzettségről. Mikor nagyobb követelmények jelentkeztek, a polgári hatóság állított föl iskolákat. Az Egyház ez ellen nem tiltakozott, de megkívánta, hogy a tanítás megőrizze a természetjogi és az isteni-jogi oktatás jellegét. Az állam önhatalmúsága ezt kezdte megtagadni. Itt kell keresnünk az azóta soha meg nem szűnt összeütközések gyökerét. Közben a jog fogalma is egészen elvilágiasodott. Megszakították a transzcendens jogforrással, az örök törvénnyel való összeköttetést, a természetjogot, mint általános értékű irányítót nem ismerték el. Egyedül a pozitív meghatározások és döntések maradtak meg kötelező norma gyanánt, amelyek nem magasabbrendű elvekben, hanem csak az állam érdekeiben és akaratában gyökereztek. A Macchiavellizmus élte ki magát ebben az állásfoglalásban és az erőszak, az „erősebb” joga érvényesült a gyöngébb fél elnyomásában. Mivel az Egyház nem küzdhetett az erőszak fegyvereivel, könnyen megértjük, hogy a gyakorlatban sokszor kellett a legyőzött, az elnyomott szerepét játszania. De sem a siker, sem a sikertelenség nem mértéke az erkölcsi kötelezettség, vagy cselekedett értékének, vagy értéktelenségének. Ez tisztán a benső elemek súlyától függ. Az Egyház is a benne lakó Szentlélek erejére gondolt, mikor a romboló törekvésekkel szemben sikerben és sikertelenségben egyaránt hangsúlyozta jogát, a neveléshez és a hit védelmezéséhez.

Különösen a mult században éleződött ki az ellentét az Egyház és a „mindenható” állam között. IX. Pius Syllabusának 45. pontjában van ez félreérthetetlenül leszögezve. Elítéli az állítást, hogy az iskolák kizárólag a polgári hatóság kezébe utalandók, úgyhogy senki másnak nem lehet az iskoláknak fegyelmébe, irányításába beleszólnia. Ezt akkor az egyházi intézményekre (szemináriumi nevelésre) is kiterjesztették.²⁶ Az ilyen tételek elítélése mutatja, hogy az Egyház örködött Istentől rábízott feladatának érvényesülésén. Ugyancsak IX. Pius 1864-ben „Quanta cura”-kezdetű enciklikájában megbélyegzi azokat a felforgató törekvéseket, amelyek céljaik elérésére az ifjúság megrontását használják föl”. Azt akarják — mondja²⁷ —, hogy az Egyház üdvös tana és ennek ereje az ifjúság neveléséből teljesen kizárassék és ennek a fogékony, de még meg nem erősödött, több irányba hajlítható lelke mindenféle veszedelmes tévely és bűn hálójába kerüljön, megfertőződjék és gonosszá váljék. Mindnyájan ugyanis, akik úgy a szent, mint pedig a nyilvános állami rendet fel akarják forgatni, és minden isteni és emberi jogot törölni igyekeznek, gonosz törekvéseiket azzal akarják alátámasztani, hogy főleg a tapasztalatlan ifjúságot megnyerjék és minden reményüket ennek megrontására alapozzák. Ezért nem szűnnek meg úgy a világi, mint a szerzetesi papság, amelytől a történelem tanúsága szerint a keresztény és polgári társadalom művelése tekintetében oly sok nagy előny és haladás származott, a legkülönbözőbb módon megtámadni, és őket mint a tudomány és művelődés ellenségei gyanánt feltüntetni. El akarják a tapasztalatlanokkal hitetni, hogy az Egyház szolgáit el kell távolítani az ifjúság nevelésétől”.

²⁵ Zstd. 13. 8.

²⁶ Denz. 1745—1746.

²⁷ Denz. 1695.

Igy ítélkezett a múlt század nagy, keresztviselő pápája az akkori áramlatokról. Így csak az beszélhet, aki nem politikai ellenkezésből, nem is hatalmi vágyból, hanem az isteni küldetés és a kötelességteljesítés súlyos terhének tudatában emeli föl szavát és viseli föllépésének minden következményét. Mindenki tudja, hogy milyen kritikának és megvetésnek volt kitéve ez a sokat szenvedett pápa. Akkoriban semmiről sem beszéltek annyit az emberek, mint a híres Syllabusról, amelyet főnebb jelzett enciklikájával együtt adatott ki. Hogy mi vezette ilyen lépéseiben, világosan megmondja. Az Egyház egyik pillérét akarták kidönteni. Tagadták, hogy az Egyház fejének isteni megbízatású hatalma van az Úr nyájának legeltetésére és gondozására. Ezt az isteni megbízatást és jogot védte IX. Pius és ebben nem különbözött elődeitől és utódaitól, akik ezt egyhangúlag állították, bátran védték és apostoli tekintélyük egész súlyával akarták és a világ végezetéig akarják is érvényre juttatni. Ez az érzület tölti el az összes főpásztorokat, akik ugyanennek a megbízatásnak súlyos terhét viselik és megvalósításának a rájuk bízott nyáj mennyisége szerint szűkebb körben kötelesek érvényt szerezni. Nemcsak az isteni, hanem a pozitív jog is kötelezi őket erre. Csak a Codex Juris Canonici előírásait kell megnéznünk. Azonnal szembetűnik, hogy mit vezet le az Egyház isteni küldetéséből, és mit bíz a legsúlyosabb kötelezettség terhe alatt azokra, akikre az Úr nyájának gondozását bízta. Ha az ilyen kiküldött főpásztorok kötelességüknek nem felelnek meg, nemcsak az Isten és az Egyház ellen vétének, hanem a hívők megvetésére is rászolgálnak. Ha emberi jogokat kellene érvényre juttatniok, engedékenyek lehetnének. De a nevelés kérdésében Isten ügyéről van szó, amelyet az örök- és természetjog egyaránt biztosít, amint kimutattuk. Ha hanyagok lennének, megrendítenék nyájukat abban a hitükben, hogy csakugyan a Szentlélek küldte őket a hívők vezetésére és irányítására. A meggyőződéses kereszténynek nemcsak imájával, hanem cselekedeteivel is támogatni kell őket, hogy hivatásuknak megfeleljenek. Nem a várható sikerre, vagy sikertelenségre kell nézniök, hanem arra, hogy Krisztus szava hallható legyen és mindenki tudja, hogy az Egyház nem hagyja cserben a rábízott nyáját és gondozásáért mindent megtesz.

A nevelés isteni megbízatása alapján a legnagyobb határozottsággal állíthatjuk, hogy az Egyháznak minden pozitív állami engedélytől függetlenül joga van az oktatás minden fokát felölöl iskolák és intézmények létesítésére.²⁸ A főtebb bizonyított elvek szerint a természetjogon fölépült államnak kötelessége ezeket az intézményeket támogatnia, az örök törvénytől elszakadt állam pedig az Egyházat eme jogának gyakorlásában semmiképpen sem akadályozhatja meg. De neki is meg kell becsülnie a jogi tisztességet: az Egyház megszerzett vagy intézményesen biztosított jogait nem szabad egyoldalúan törölnie. Ha másként cselekszik, nemcsak a természetjog, hanem minden emberi értékelés hatóköréből távolodik el. Különös gondot kell az ifjúság vallási nevelésére fordítani.²⁹ Ennek az irányítása és felügyelete a püspöki kar kizárólagos joga és olyan szent kötelessége, amelyről semmiképpen sem mondhat le.³⁰ Hogy az egyházi joghatóságú iskolák fölött a vallási és erkölcsi oktatás tekintetében teljes hatalommal és felügyelettel rendelkezik még akkor is, ha kiváltságos rendek vezetése alatt állnak, magától értetődik.³¹

Ezekben akartunk néhány pontra rámutatni annak a megvilágítására, hogy az Egyház joga a neveléshez nem emberi jog engedménye, hanem tisztán az örök törvényben a természeti és isteni jogban gyökerezik.

Tisztán elvi szempontokat kiemelő fejtegetésünket szeretnénk még Hitvédelmi tanulmányok c. művünk megállapításával kiegészíteni. Az Egyház sajátos dinamikájának kiinduló pontja, irányítója és éltető lelke a szeretet, a Krisztus dicsőségéért való buzgalom. Nem a saját előnyeit akarja, hanem életének

²⁸ Can. 1376.

²⁹ Can. 1373., § 3.

³⁰ Can. 1381.

³¹ Can. 1389.

minden megnyilvánulását Krisztus dicsőségére irányítja. Helytelenül ítélik meg tehát azok, akik ugyanoly módon bírálják el az Egyház föllépését, mint a többi, főleg politikai törekvések törtéteit. Az Egyház emberi módon és emberi eszközökkel dolgozik, mint a kinyilatkoztatás is emberi nyelven szól hozzánk. Külsőleg tehát hasonlít a többi emberi törekvés eszközeihez, de más a lelke, amelyet csak a hívő elme foghat fel és értékelhet. Amint a magában bízó tudomány igyekezett a kinyilatkoztatást lealacsonyítani, és tisztán emberi értékelésnek alávetni, úgy az Egyháznak is el kell tűnie, hogy legtisztább, legszentebb törekvései is a sárba tiportassanak és egészen alacsonyrangú hatalmi törekvéseknek nyilvánítottassanak. Mesterének sorsában osztozik, akit övéi nem fogadtak be, sőt mint Isten ellenségét halálra ítélték. Az Egyház mindezt az örökkévalóság magaslatáról szemlélheti és úgy a maga, mint a hívek vigasztalására ismétélheti: a pokol kapui nem vesznek erőt rajta!

TAMARISZK

A Margit-körúton laktam sok évig,
s milyen tájakat láttam ezalatt!
Fogsorod pici szikláit, ahonnan
ezüstgyík-hátú hangod elszaladt,

sötét tamariszk hajad, mely ha szél fúj,
könnyű, piros felhő lett, tó felett.
Szemed alatta tó, fölöttem ég volt,
s lassú havakkal úgy ereszkedett

fénye reám, mint holdfényben, ha ringnak
a hópihék, s ring velük a világ.
Igy ringott akkor voltaképen minden,
s a téged-nézés nyílt kapuin át

kerengtek gazdag többértelműségben
az egyazon dolgok alakjai.
Mert jelentéseidnek változását
a simuló Mindenség habjai

tükrös hátukra vették s szerte vitték
jeleidet mindenre, mindenütt.
Igy lett belőled tamariszk, meg égbolt,
amerre egy-egy színed felmerült;

s mialatt e folyton forgó világban
folytonosan futva követtelek,
Margit-körút, Bimbó-út, Téglá-utca,
(ahol jártam), a szerény kis kövek

szilárdságát talpam alá terítvén
csöndben őrizték egyensúlyomat.
Te már nem vagy tamariszk, sem havas hold,
s a világ mozdulatlan kődarab, —

Margit-körút, Bimbó-út, Téglá-utca
meg röpülnek, mint bomlott szalagok,
s én kapkodok utánuk, amíg élek,
míg a Földön, s Földön túl ballagok.

Tóth Eszter.